

УДК 658.115 (477)

Наталія Андріїв

Natalija Andreew

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ПОЛІТИЦІ СПРИЯННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВУ КРАЇНИ

THE ESSENCE OF THE GOVERNMENT REGULATION IN POLITICS OF THE ASSISTANCE TO BUSINESS ACTIVITY OF THE COUNTRY

Досліджено необхідність державного регулювання підприємництва. Розглянуто напрями державного регулювання розвитку підприємництва. З'ясовано сутність та поняття державного регулювання. Досліджено необхідність регуляторної політики держави, а також функції, принципи, форми, методи і суб'єкти державного регулювання підприємництва.

Ключові слова: державне регулювання підприємництва, державна політика розвитку підприємництва, державне регулювання економіки, ринкове регулювання, суб'єкти державного регулювання, форми державного регулювання, принципи державного регулювання, методи державного регулювання.

Исследована необходимость государственного регулирования предпринимательства. Рассмотрены направления государственного регулирования развития предпринимательства. Выявлены сущность и понятие государственного регулирования. Исследованы необходимость регуляторной политики государства, а также функции, принципы, формы, методы и субъекты государственного регулирования предпринимательства.

Ключевые слова: государственное регулирование предпринимательства, государственная политика развития предпринимательства, государственное регулирование экономики, рыночное регулирование, субъекты государственного регулирования, формы государственного регулирования, принципы государственного регулирования, методы государственного регулирования.

The need of government regulation of business activity is investigated. The directions of government regulation of business activity are considered. The essence and the concept of government regulation are examined. The need for regulatory policy and functions, principles, forms, methods and subjects of state regulation of business activity are investigated.

Keywords: government regulation of business activity, public policy of business development, government regulation of the economy, market regulation, subjects of government regulation, forms of regulation, government regulation principles and methods of government regulation.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку ринкових систем господарювання характеризують процеси активного втручання держави в економічну діяльність. Держава як правовий інститут спрямовує свою діяльність на гармонійне поєднання задоволення потреб та інтересів як суспільства в цілому, так і кожного його члена шляхом реалізації одержаної влади державним апаратом. Для ефективного розвитку підприємництва держава має створювати засади сприяння та регулювання. Саме ці процеси – сприяння розвитку і регулювання підприємництва – є тими, які визначають сучасність і прогресивність дій державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі державного регулювання розвитку підприємництва присвячено чимало наукових праць, однак, одноголосності щодо розуміння сутності його форм і методів так і немає. Захарій Варналій зазначає, що державна політика підтримки підприємництва – це «сукупність пріоритетних рішень, які визначають основні напрями та форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку малого підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання» [15]. Лілія Дмитриченко у монографії «Государственное регулирование экономики: методология и теория» підкреслює, що є дві форми регулювання економіки – ринкова та державна; на її думку, державна базується на законах ринку [6]. Врахування співвідношення між державним регулюванням та державним управлінням підкреслює у своїй монографії Л. Приходченко, який зазначає, що «...регулювання є складовим елементом здійснення державного управління, похідним поняттям і може виступати окремою функцією» [17].

Іноземні дослідники Д. Осборн та Т. Геблер у книзі «Перебудова держави» визначили ключові ознаки ефективної держави: потрібна державна система, схожа на каталізатор, яка спрямовує та стимулює дію, а не така, що робить спробу зробити все сама; належить суспільству – надає повноваження, а не обслуговує; така, що спрямовується завданнями, орієнтована на результат і повернута обличчям до клієнта [28].

Однак сьогодні в економічній літературі немає єдиної думки щодо необхідності державного регулювання підприємництва із застосуванням форм та методів. На практиці важливо визначити оптимальне поєднання тих чи інших форм та методів державного регулювання з урахуванням особливостей економічного розвитку.

Основна мета дослідження полягає у з'ясуванні сутності державного регулювання політики сприяння підприємництву.

Основні результати дослідження. Проблема державного регулювання підприємництва завжди перебувала у центрі уваги політиків і науковців, навколо неї постійно точилися гострі дискусії. Постає питання: чи повинна держава втручатися в ринкові відносини, можливо, достатньо, щоб запрацювали закони та ринкові механізми? На наш погляд, необхідність державного втручання у розвиток економіки обґрунтовується кількома причинами.

По-перше, крім системних переваг, які зосереджує в собі підприємництво, є ряд потенційних загроз для економіки держави, зокрема [11]:

- загрози фінансовій безпеці через неконтрольоване вивезення грошей за кордон, збільшення готівкового обороту в межах країни;
- розвиток «тіньового» сектора, встановлення зв'язків з кримінальними структурами та «відмивання» коштів;
- розпорошення та неефективне використання рідкісних ресурсів, «паразитарне» використання ресурсів, що належать державі чи іншим підприємствам;
- недотримання встановлених параметрів щодо якісних властивостей продукції через спробу здешевлення виробництва, недосконалість виробничих процесів, вихідного контролю;
- загрози техногенній і виробничій безпеці держави, пов'язані з виробництвом, зберіганням і використанням продукції;
- структурна деформація кадрового потенціалу, відволікання висококваліфікованої робочої сили, недотримання вимог безпеки праці, що призводить до втрати людського потенціалу.

По-друге, маючи вагомні конкурентні переваги, підприємства потерпають від системних загроз, що роблять їх вкрай чутливими до будь-яких макроекономічних коливань та зумовлюють нестійкість розвитку.

Усунути усі зазначені загрози, що постають перед підприємництвом або виникають у результаті його діяльності, за допомогою ринкового механізму неможливо. Саме держава повинна визначати «правила поведінки» усіх «гравців ринку» і забезпечити тим самим зростання життєвого рівня населення.

Це й підтверджує досвід зарубіжних країн, де політику сприяння та регулювання використовують як головний інструмент управління макроекономічними процесами.

Інакше кажучи, у здійсненні державної політики розвитку підприємництва необхідно виокремлювати такі два напрями: 1) створення й забезпечення умов для нормального функціонування суб'єктів підприємництва (макроекономічне регулювання); 2) застосування механізмів конкретної державної підтримки розвитку підприємництва.

Напрями регулювання зумовлюються необхідністю досягнення стратегічної мети розвитку національної економіки конкретної держави та відповідальністю владних структур за процеси реалізації обраної стратегії. Питанням участі держави в економічних процесах приділяли увагу вчені не одного покоління, серед них: Дж. Кейнс, В. Ойкен, А. Мюллер-Армак, Л. Ерхард, А. Пігу, У. Вікселль, Дж. Бьюкенен тощо. Серед відомих вітчизняних вчених проблеми державного регулювання економіки, економічних процесів вивчалися А. Гальчинським, В. Гейцем, В. Корнєєвим, А. Чухно, Г. І. Башнянин та іншими. Проте зміни, які відбуваються як в економіці України, так і у світовому просторі, вимагають нових підходів до проблем регулювання розвитку вітчизняного підприємництва (відбувається трансформація напрямків, форм, методів, характеру та масштабів державного регулювання). Зокрема, вплив глобалізації вимагає від органів державної влади постановки нових завдань і перегляду стратегії і тактики регулювання підприємницької діяльності.

У перекладі з латинської поняття «регулювання» означає «підпорядковувати певному порядку» [20]. У словнику української мови «регулювати» означає: «1) впорядковувати що-небудь, керува-

ти чимось, підпорядковуючи його відповідним правилам, певній системі; 2) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; 3) зменшувати або збільшувати швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь» [22]. Регулювання може здійснюватися на макро-, мезо-, мікро та нанорівнях. Регулювання на макрорівні (макроекономічне регулювання) здійснюється державою як загальнонаціональне регулювання; мезорівень – у рамках регіонального та галузевого регулювання; на мікрорівні підприємства взаємодіють з органами державної влади; нанорівень регулювання – взаємовідносини окремих керівників суб'єктів підприємництва із представниками органів влади. Таким чином, макроекономічне регулювання – регулювання, яке характеризується впливом держави на умови функціонування і розвитку підприємництва. Тобто це державне регулювання.

Найчастіше у науці виділяють ринкове регулювання та державне регулювання економіки. Така позиція є домінуючою. Окремі науковці виділяють ринкове саморегулювання, тотальне і часткове державне регулювання економіки [25]. Державне регулювання економіки характерне нині для більшості країн і полягає в тому, що держава з допомогою сукупності методів регулює поведінку суб'єкта господарювання, виконує спрямовуючу роль щодо реалізації довготривалих програм розвитку. «Державне регулювання стає більш об'ємним поняттям, ніж було досі, оскільки призводить до змін істотної складової в тій чи іншій системі» [17].

На нашу думку, регулювання підприємництва включає ринкове регулювання, саморегулювання та державне регулювання. У цьому секторі не можна протиставляти державу та ринок, а їхнє співвідношення залежить від низки чинників: рівня відкритості ринку, ступеня розвитку економіки, національних особливостей країни та її історичного розвитку.

Механізм ринкового регулювання функціонує на основі взаємодії ринкової ціни, співвідношення попиту та пропозиції, а також конкуренції. У нинішніх умовах господарювання держава не тільки визначає загальні правила функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм. Тому не викликає заперечень твердження Л. Дмитриченко, яка підкреслює, що правильніше говорити не про дві форми регулювання економіки – ринкову та державну, а про державну, яка більшою чи меншою мірою базується на законах ринку [6].

Для вітчизняного підприємництва взаємодія державного регулювання та саморегулювання також необхідна, оскільки від збільшення масштабності підприємництва, складності взаємовідносин з державою засоби впливу органів влади на суб'єктів підприємництва звужуються, і виникає потреба у розвитку механізмів саморегулювання. Підтримуємо думку Л. Дмитриченко, яка вважає, що розвиток механізму саморегулювання забезпечується завдяки регулюючим функціям держави. Державне регулювання сприяє створенню функціональних економічних систем, які породжують ринкові механізми саморегулювання. До них належать державні заклади, різноманітні асоціації, аналітичні та інформаційні центри тощо [6].

Саморегулювання доцільно відрізнити від співрегулювання (спільного регулювання), під яким розуміємо спільну участь у процесі регулювання держави та різних ринкових інституцій. Крім суб'єктів підприємництва, у процесі співрегулювання можуть брати участь й інші організації – споживчі об'єднання, профспілки, організації інфраструктури. Формуються елементи співрегулювання шляхом введення в структури управління органів державної влади представників бізнесу та громадськості. Тому ті самі саморегулюючі організації можуть бути учасниками співрегулювання.

Тому, державне регулювання доповнює ринковий механізм та саморегулювання, що у сукупності формує єдину систему регулювання підприємництва країни.

Сучасна економічна наука для визначення ролі держави в економіці використовує різні поняття: «державне втручання», «державне управління», «державна економічна політика», «державне регулювання», «державна регулятивна політика» тощо. Правильною, на наш погляд, є позиція Л. Швайки, яка, даючи пояснення цим поняттям, стверджує, що «державне регулювання економіки – сфера діяльності органів державної влади щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання шляхом застосування різноманітних методів і засобів. Державне регулювання економіки можна розглядати як функцію державного управління економікою і як інструмент реалізації економічної політики» [25]. Таку ж думку щодо державного регулювання поділяє і Д. Стеченко, який вважає, що «регулювання відбиває і втілює структуру регульованого об'єкта, а тому його треба відрізнити від управління, планування, економічного програмування та економічного прогнозування, хоча плани, програми, прогнози водночас є інструментами державного регулювання» [24]. Водночас автор робить висновок, що «державне регулювання економіки є системою типових заходів законодавчого,

виконавчого та контролюючого характеру, які здійснюють правомочні державні установи та суспільні організації з метою стабілізації та адаптації існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінилися» [24].

На думку В. Добровольської, сутність державного регулювання розкривається через поняття методу, яким є передбачені чинним законодавством способи впливу держави на поведінку господарюючих суб'єктів з метою отримання необхідного державі результату [7]. Цей підхід до розуміння сутності державного регулювання є дещо спрощеним, бо для ефективності державного регулювання його необхідно розуміти як систему заходів. На нашу думку, регулювання є функцією державного управління, а, отже, категорія «державне управління» є ширшою, аніж «державне регулювання». Під ним необхідно розуміти сукупність заходів законодавчого, виконавчого та контрольного характеру, що здійснюють відповідні органи державної влади щодо суб'єктів підприємництва задля економічних благ суспільства. Трансформація системи державного регулювання розвитку підприємництва повинна дозволити їй бути керованою, ефективною, щоб адекватно та швидко реагувати на зміни у світовій економіці. Не відкидаючи важливість саморегулювання підприємницької сфери, вважаємо за доцільне послаблювати державний вплив на регулювання діяльності підприємницьких структур лише у випадку високої ефективності саморегулювання.

Також в українській науці часто використовуються терміни «державна регулятивна політика» і «державна регуляторна політика». На нашу думку, ці поняття є синонімічними, водночас відмінними від державного регулювання підприємництва, оскільки використовуються інші інструменти для її реалізації.

Регулятивна політика передбачає встановлення з допомогою нормативних актів, що у компетенції уповноваженого органу нагляду, правових норм, правил та умов здійснення і впорядкування діяльності у підприємницькій сфері. З допомогою правил, рішень, положень, рекомендацій, що ним видаються, здійснюється регулюючий вплив на правовідносини у підприємстві.

Проведення регулятивної політики необхідне, зокрема, для:

- встановлення єдиних підходів до розвитку підприємницької діяльності;
- підвищення ефективності правового забезпечення відносин у підприємницькій сфері;
- забезпечення стабільності функціонування суб'єктів вітчизняного підприємництва з огляду на його значущість для економіки країни;
- сприяння інтеграції у європейський та світовий простір.

Державному регулюванню розвитку підприємництва притаманні такі основні функції:

1) організаційна функція означає, що для досягнення ефективності вітчизняного підприємництва необхідно створити певні правила, якими суб'єкти підприємництва будуть керуватися, реалізуючи свою діяльність. Будь-яка людська діяльність вимагає певної організації для того, щоб дії були узгоджені і в результаті сприяли загальному процвітанню;

2) захисна функція виводиться з організаційної і означає, що правила, які встановлюються щодо підприємництва, повинні забезпечувати інтереси споживачів та підвищувати конкурентоспроможність його суб'єктів;

3) стабілізаційна функція пов'язана із гарантуванням економічної безпеки підприємницьких структур, використанням різноманітних запобіжних засобів для усунення дестабілізаційних елементів.

У вітчизняній страховій науці авторитетні науковці характеризували здебільшого окремі структурні елементи (методи та інструменти), а ґрунтовних наукових праць щодо механізму державного регулювання підприємництва немає.

У Господарському кодексі України основними засобами регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є [5]: державне замовлення, державне завдання; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Вважаємо, що засоби регулювання – це інструменти, які використовуються у процесі державного регулювання. Способи регулювання – методи регулювання страхового підприємництва.

Ми поділяємо підхід тих учених, які, використовуючи системний підхід, пояснюють державне регулювання розвитку підприємництва як сукупність елементів системи, таких як: суб'єкти, принципи, форми, методи та інструменти, які сформувалися у певний період часу і на певній території.

Вибудовують ефективне державне регулювання підприємства в країні певні принципи. Принципи – це основні засади, правила, які визначають найбільш важливі риси, зміст та особливості

державного регулювання підприємництва. Створена у Великобританії Комісія якісного регулювання виділяє п'ять принципів регулювання [23]:

- пропорційності – регуляторні органи мають втручатися у підприємницьку діяльність лише у разі необхідності з використанням належних засобів;
- відповідальності – регуляторні органи мають обґрунтовувати рішення;
- послідовності – правила поведінки, які встановлюються, мають враховувати дію інших правил поведінки;
- прозорості – регуляторні органи мають бути відкритими;
- визначення мети – регулювання має бути сфокусоване на проблему та мінімізацію побічних ефектів.

Їхній перелік, враховуючи особливості розвитку вітчизняного підприємництва, на нашу думку, доцільно доповнити ще й такими:

- принцип достатності означає, що держава має здійснювати лише ті регулюючі функції, які належать до її компетенції, визначені законом;
- принцип адекватності полягає у тому, що система державних регуляторів, з одного боку, повинна відображати реальний стан розвитку підприємництва в Україні, а з другого – форми та методи державного регулювання відносин у підприємстві мають відповідати вимогам ринкового середовища;
- принцип справедливості ґрунтується на тому, що всі суб'єкти підприємництва є рівними перед відповідними органами державної влади, які здійснюють регулюючий вплив.

Комплексне дотримання вищенаведених принципів гарантує цілеспрямоване, впорядковане та ефективне функціонування механізму державного регулювання підприємництва.

Важливо для здійснення ефективного державного регулювання визначення його чітких цілей. Такими цілями державного регулювання підприємництва є:

- забезпечення стабільності розвитку підприємництва та його адаптація до умов, що змінюються у національній економіці;
- створення сприятливих умов для формування ринкової інфраструктури підприємництва;
- зміцнення економічної безпеки підприємницьких структур, у тому числі забезпечення їх фінансової стійкості;
- сприяння інтеграції вітчизняного підприємництва у світовий страховий простір.

Поняття «суб'єкт», на наш погляд, найбільш повно розкриває таке пояснення: суб'єкти – це носії, виразники та виконавці господарських інтересів [12]. Отже, суб'єктами державного регулювання підприємництва є носії – фізичні та юридичні особи, які утворюють певні соціальні групи, різняться між собою видом діяльності, професійними характеристиками, майном тощо.

У ринковій економіці виразниками інтересів є об'єднання, асоціації, які реалізують власні концепції як розвитку підприємництва, так і соціально-економічної політики країни. Варто погодитися з твердженням, що «громадські організації підприємців покликані виконати роль нової філософії розвитку підприємництва завдяки тому, що вони приносять у відносини влади і підприємництва, а також – всередині самого підприємства – дух соціального партнерства, освіченості, відкритості...» [15].

До виконавців належать органи державної та місцевої влади, а також міждержавні органи, які здійснюють конкретні дії щодо регулювання певних процесів у страховому підприємстві. На думку окремих науковців, головним суб'єктом державного регулювання економіки є держава, яка ухвалює рішення щодо методів, інструментів та інших елементів регулювання [6]. Ми з цим погоджуємось, але водночас вважаємо, що на сучасному етапі регулювання підприємництва знаходиться під відчутним впливом міжнародних стандартів та кодексів, відповідність яким розглядається як індикатор певного статусу країни у світовому фінансовому просторі. Тому суб'єктами регулювання є інститути державної влади, міжнародні організації, а також професійні об'єднання, які створюють інституційну структуру регулювання підприємництва.

Залежно від суб'єктів регулювання виділимо:

1) державне регулювання страхового підприємництва – це регулювання, що здійснюється органами державної влади (центральною владою законодавчої та виконавчої влади, органами спеціальної компетенції, органами місцевого самоврядування);

2) міждержавне регулювання підприємництва – це регулювання, яке здійснюється міжнародними організаціями, історично з'явилося останнім і є вищим рівнем державного регулювання;

3) асоціативне регулювання підприємництва – регулювання, яке здійснюється різноманітними асоціаціями та об'єднаннями. Такий вид регулювання досить часто вважається альтернативним державному регулюванню, саме такі організації можуть прийти у майбутньому на зміну державним органам. Асоціативне регулювання може значно поліпшити підприємницький клімат в країні, підвищити рівень суспільного значення підприємництва та довіри до нього держави та громадян. У світовій практиці таке регулювання ґрунтується на стандартах і кодексах, які отримали назву «м'якого законодавства» і ґрунтуються не на юридичних нормах, закріплених законодавством, а на добровільно розроблених правилах, недотримання яких призводить до втрати репутації та невизнання суспільством.

Тому, державне, міждержавне та асоціативне регулювання у нинішніх умовах є невіддільними, доповнюють один одного і впливають на цілісний механізм регулювання страхового підприємництва.

Належну увагу у дослідженні структурних компонентів державного регулювання підприємництва необхідно приділити формам державного регулювання підприємництва. У перекладі з латинської мови «форма» означає встановлений зразок чого-небудь, зовнішній вияв, зовнішній вигляд [3]. Під формою державного регулювання підприємництва розуміємо зовнішнє вираження конкретних дій, що реалізуються органами державної влади у підприємстві. Застосування тієї чи іншої форми визначається компетенцією відповідного державного органу. На нашу думку, у теорії вітчизняного підприємництва необхідно виділити такі форми його державного регулювання:

- нормативно-правове регулювання – діяльність відповідних органів державної влади щодо встановлення обов'язкових юридичних норм та правил поведінки суб'єктам підприємництва;

- організаційне регулювання здійснюється шляхом визначення порядку реєстрації та ліцензування суб'єктів підприємництва; встановлення правил діяльності; обґрунтування процесу ліквідації та реорганізації;

- конкурентне регулювання здійснюється відповідними органами влади з метою створення інститутів, базових правил та правових норм, необхідних для формування конкурентного середовища, розвитку конкурентних відносин, попередження, обмеження та припинення зловживань ринковою владою у підприємстві;

- податкове регулювання – низка заходів держави, спрямованих на своєчасне поповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, здійснюється у законодавчо визначеному порядку; податки можуть впливати та регулювати як макроекономічну ситуацію у державі загалом, так і поведінку кожного суб'єкта підприємництва;

- цінове регулювання спрямоване на створення економічних механізмів, які застосовують переважно як реакцію на зовнішні чинники, що впливають на ринкову ситуацію. Метою цінового регулювання є створення економічного механізму, що впливає на поведінку ринку за допомогою зміни співвідношення цін на продукцію. Реалізовується через безпосереднє встановлення цін чи тарифів, максимальних і/або мінімальних цін. Регулюючий вплив ціни на підприємство охоплює багато напрямів. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України затверджено перелік об'єктів державного цінового регулювання у період 2012–2013 рр. [19];

- фінансове регулювання – це фінансовий вплив на об'єкти (підприємницькі структури) задля дотримання ними певних правил, вимог, обмежень, рекомендацій за допомогою фінансових методів та інструментів. Дієве фінансове регулювання як складова фінансового механізму спирається на економічні закони та принципи.

Реалізація державного регулювання розвитку підприємництва здійснюється з допомогою методів та інструментів. Правильне застосування методів регулювання дає можливість досягнути відповідних результатів. Під ними розуміємо способи впливу держави на поведінку суб'єктів підприємництва з метою створення та забезпечення умов їхньої діяльності відповідно до визначених напрямів розвитку. Кожний метод знаходить своє застосування через сукупність відповідних інструментів, які є знаряддям для досягнення визначених цілей.

Виділимо правові, адміністративні та економічні методи регулювання вітчизняного підприємництва. Методи правового регулювання проявляються за допомогою: Конституції України, кодексів, законодавчих актів, законів Верховної Ради України, постанов Кабінету Міністрів України, указів Президента України, розпоряджень, рішень, положень, методичних вказівок, правил. Зокрема, закони виконують функцію довгострокового правового регулювання, а укази, нормативні акти – короткострокового, оперативного правового регулювання. Правові норми, які регулюють правовідносини, що пов'язані зі підприємництвом, належать до різних галузей права: конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового.

Адміністративні методи регулювання підприємництва роблять прямий вплив на діяльність суб'єктів підприємництва, що встановлено відповідними документами, які мають юридичну силу і є обов'язковими до виконання. Ними є: ліцензування та реєстрація суб'єктів підприємництва; визначення правил діяльності суб'єктів підприємництва; затвердження конкретних завдань суб'єктам підприємництва; обов'язкові розпорядження здійснення певних дій; заборона конкретних дій; реєстрація визначених дій; установлення квот та інших обмежень; застосування примусових заходів; застосування матеріальних санкцій.

Відповідно інструментами реалізації адміністративних методів регулювання розвитку підприємництва є такі: норми, нормативи, ліміти, розміри ставок податків, інших обов'язкових платежів, квоти, коефіцієнти, резерви, розміри статутних капіталів та фондів тощо.

Економічні методи державного регулювання роблять опосередкований вплив на економічні інтереси суб'єктів підприємництва та зумовлюють їхню поведінку, при цьому не обмежують їх підприємницький вибір. Економічні методи регулювання підприємництва реалізуються за допомогою монетарних та фінансових інструментів. Вибір тих чи інших економічних інструментів залежить від ситуації в країні, розвиненості ринкових відносин та доктрини економічної політики.

Висновок. Формування ефективної державної політики підтримки підприємництва є складним процесом, який потребує посиленої уваги й участі органів державної влади та об'єднань підприємців. Державне сприяння у розв'язанні проблеми фінансування підприємств, особливо малих, має стати засобом стимулювання підприємницької діяльності та утвердження засад ринкового господарювання в Україні. Малий бізнес не в змозі на рівних конкурувати з великим, тому держава має проводити цілеспрямовану політику, що забезпечує сприятливі умови для розвитку підприємництва.

Пряма підтримка з боку держави нині може бути обмеженою. З огляду на це реальнішою й ефективнішою має стати непряма підтримка малого підприємництва через пільги в оподаткуванні, кредитуванні, систему амортизації, а також через ціноутворення.

Основна мета методів підтримки й стимулювання підприємництва полягає у створенні сприятливих для функціонування та розвитку підприємництва умов, при яких вони стануть вагомим сектором економіки. Для реалізації цієї мети необхідно вирішувати комплекс завдань, серед яких важливими є такі:

- по-перше, повинна існувати науково обгрунтована, перевірена досвідом законодавча основа, а також комплекс нормативно-правових актів, які не суперечать один одному, актів функціонування підприємництва, що визначають цілі та завдання політики державної підтримки цього сектора економіки та методів її реалізації;

- по-друге, необхідне зіставлення прямих і другорядних заходів підтримки підприємства, які визначають організаційно-економічні недоліки, об'єктивно притаманні функціонуванню суб'єктів підприємництва;

- по-третє, методи підтримки підприємства повинні передбачати можливість асигнувань з бюджетів різних рівнів державної структури на реалізацію проектів розвитку підприємств. При цьому основними механізмами повинні стати принципи та норми безпосереднього стимулювання: використання податкових інструментів; створення спеціалізованих фінансових, кредитних, страхових та інвестиційних інструментів; застосування розроблених форм і методів фінансування; сприяння інвестиціям та кредитам у проекти підприємств під державні гарантії, страхування, компенсації та ділова активність;

- по-четверте, важливими і необхідними є розробка та реалізація цільових програм розвитку підприємства, у тому числі малого, на всіх рівнях державної структури. Важлива умова для їх успішної реалізації полягає в тому, що будь-яка програма повинна включати цілі та завдання; передбачати необхідні реально існуючі фінансові та матеріально-технічні ресурси суб'єкта, що їх представляє; строки реалізації; організаційно-економічний механізм доведення ресурсів до їх одержувача;

- по-п'яте, має бути створена організаційна структура державних органів підтримки й стимулювання розвитку підприємства. При її розробці слід використовувати вертикально-горизонтальний принцип: на кожному рівні необхідні органи з чітко розділеними функціями і завданнями, з одного боку, охоплюючи всі необхідні можливості розвитку підприємства, а з другого – не допускаючи дублювання. На вищому рівні найбільш цілеспрямовано зосередити функції розробки та реалізації політики підтримки та створення сприятливих умов підприємництва, а на регіональному рівні – практичної реалізації механізмів регулювання та координації діяльності всіх державних і громадських структур у сфері розвитку підприємства. При цьому важливо сформулювати нормативно-

правові умови створення та функціонування громадських організацій, діяльність яких спрямована на реалізацію політики державної підтримки підприємництва. Це, перш за все, національні та регіональні асоціації та об'єднання суб'єктів підприємництва, торгово-промислові палати, фонди підтримки тощо.

Підтримка та стимулювання розвитку підприємництва здійснюється й недержавними установами у вирішенні їх першочергових економічних проблем.

В Україні діють понад 800 регіональних громадських об'єднань підприємців, основними завданнями яких є лобювання інтересів суб'єктів господарювання у владних структурах, надання допомоги у пошуку ділових партнерів, поширення передового досвіду діяльності підприємств [9]. Створено також мережу дорадчих органів на всіх рівнях державного управління, в яких громадські об'єднання спілкуються з представниками влади. Механізми такої співпраці базуються на принципах соціального партнерства, які передбачають залучення самоврядних організацій підприємництва до розробки проектів нормативних і регуляторних актів у сфері підприємництва, запровадження громадського контролю за ходом виконання органами державного управління запланованих заходів.

Ще одним методом недержавної підтримки підприємництва є донорські організації (благодійні), орієнтовані на надання допомоги в реалізації соціально важливих проектів, організації-донори фінансуються як з державних, так і з приватних джерел. У свою чергу, вони надають допомогу або фінансують ті чи інші проекти, що відповідають їх програмній орієнтації. Фінансова підтримка надається у вигляді грантів.

Отже, формування ефективної державної політики сприяння та регулювання розвитку підприємництва є складним процесом, який потребує посиленої уваги й участі органів державної влади та об'єднань підприємців. Державне сприяння у розв'язанні проблеми фінансування підприємств є засобом стимулювання підприємницької діяльності та утвердження засад ринкового господарювання в Україні.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми правового регулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні : монографія / [за ред. Н. М. Мироненко] ; Академія правових наук України, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. – Київ-Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 368 с.
2. Грошово-кредитне регулювання у змішаних і транзитивних економіках: методи, інструменти та ефективність / [Г. І. Башнянин, М. В. Корягін, Я. С. Лапчук та ін.]. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2009. – 206 с.
3. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – [7-е изд., доп.]. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
4. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємництва в ринковій економіці: Методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 1999. – 275 с.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
6. Дмитриченко Л. И. Государственное регулирование экономики: методология и теория : монография / Л. И. Дмитриченко. – Донецк : УкрНТЭК, 2001. – 329 с.
7. Добровольська В. Деякі питання щодо непрямих (економічних) методів державного регулювання підприємницької діяльності / В. Добровольська // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5. – С. 49–52.
8. Колісник Г. М. Види і форми державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні / Г. М. Колісник // Науковий вісник : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУУ, 2007. – Вип. 17.1. – С. 217–224.
9. Колісник Г. М. Фінансово-економічні методи державної і недержавної підтримки розвитку підприємництва та їх ефективність / Г. М. Колісник // Вісник Львівської державної фінансової академії: зб. наук. статей. Економічні науки – Львів : Львівська державна фінансова академія, 2005. – Вип. 8. – С. 13–22.
10. Лошихін О. М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти : монографія / О. М. Лошихін. – К. : Юридична думка, 2008. – 368 с.
11. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: аналіт. доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/002.htm>
12. Михасюк І. Державне регулювання економіки / [Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. ; за ред. д-ра екон. наук, проф., академіка Вищої школи України І. Р. Михасюка] ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Українські технології, 1999. – 640 с.
13. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / [за ред. А. Ф. Мельника]. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 528 с.
14. Податковий Кодекс України, прийнятий Верховною Радою України від 02.12.2010 № 2755 – VI / [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

15. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика : монографія / [Варналій З. С., Кампо В. М., Мазур І. І., Миронова Г. А. та ін.; за ред. Варналія З. С., Кампо В. М.]. – К. : Знання України, 2005. – 380 с.
16. Похилюк В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки : монографія / В. В. Похилюк. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 403 с.
17. Приходченко Л. Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади : монографія / Л. Л. Приходченко. – Одеса : Оптимум, 2009. – 300 с.
18. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України № 5515-VI від 06.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
19. Про затвердження переліку об'єктів державного цінового регулювання з визначенням періодів такого регулювання у 2012–2013 роках: Постанова Кабінету Міністрів України № 180 від 05.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
20. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. – [2-е изд., исправ.]. – М. : Инфра-М, 1998. – 479 с.
21. Реверчук С. К. Державна підтримка малих і середніх підприємств та її ефективність / Реверчук С. К., Лазур Ю. П., Колісник Г. М., за ред. доктора екон. наук, проф. С. К. Реверчука. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 146 с.
22. Словник української мови : в 10 т. / [ред. колегія: акад. І. К. Білодід (голова) та інші]. – Т. VIII. Природа-Рятливий. – К. : Наукова думка, 1977. – 840 с.
23. Стан, розвиток та державне регулювання діяльності малих підприємств в Україні: монографія / В. Л. Корінев, М. І. Пивоваров, М. А. Погрібняк, С. І. Брильов. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – 244 с.
24. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – [3-тє вид., випр.]. – К. : Знання, 2006. – 262 с.
25. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.
26. Шестак Л. В. Ліцензування як адміністративно-правовий інститут : монографія / Л. В. Шестак. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2009. – 164 с.
27. Яцко В. В. Регіональний механізм стимулювання підприємницької діяльності : монографія / В. В. Яцко ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Закарпатський державний університет. – Ужгород : Карпатська вежа, 2012. – 204 с.
28. Osborne, D. and Gaebler, T. (1992) Reinventing government: Now the entrepreneurial spirit is transforming the public sector. Addison Wesley.

References

1. Actual problems of legal regulation of business activity in Ukraine (2008) In: N. M. Myronenko (Ed). The academy of legal sciences of Ukraine, Scientific and research institute of persons law and entrepreneurship. Kyiv-Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 368 p.
2. Bashnyanyn, G. I., Koryahin, M. V., Lapchuk, Y. S. et al. (2009) Monetary and credit regulation in mixed and transition economies: methods, tools and performance. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoyi komertsynoyi akademiyi, 206 p.
3. Large economics dictionary (2007) In: A. N. Azriliyan (Ed.). 7th ed. Moscow: Institut novoy ekonomiki, 1472 p.
4. Bryukhovetska, N. Yu. (1999) Economic mechanism of business in market economy: methodology and practice. National academy of sciences of Ukraine, The institute of industrial economics. Donetsk, 275 p.
5. Commercial Code of Ukraine as on 16.01.2003 № 436-IV [Internet]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Dmytrychenko, L. I. (2001) State regulation of the economy: theory and methodology. Donetsk: UkrNTEK, 329 p.
7. Dobrovolska, B. (2008) Some issues concerning indirect (economic) methods of state regulation of business activity. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (5), pp. 49–52.
8. Kolesnik, G. M. (2007) Types and forms of state support of small business in Ukraine. *Naukovyy visnyk : Zb. nauk.-tekhn. prats*, (17.1). Lviv: NLTUU, pp. 217–224.
9. Kolesnik, G. M. (2005) Financial and economic methods of public and private support of business development and their performance. *Visnyk Lvivskoyi derzhavnoyi finansovoyi akademiyi: zb. nauk. statey. Ekonomichni nauky*, (8). Lviv: Lviv State Academy of Finance, pp. 13–22.
10. Loshchykhin, O. M. (2008) Economic function of modern state. Theoretical and legal aspects. Kiev: Yurydychna dumka, 368 p.
11. Small and medium businesses looking for a place in the strategy of economic growth in Ukraine: Analytical report [Internet]. Available from: <http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/002.htm>.
12. Mykhasyuk, I., Melnyk, A., Krupka, M. and Zalloha, Z. (1999) State Regulation of economy. In: I. R. Mykhasyuk (Ed). Lviv National University named after I. Franko. Lviv: Ukrayinski tekhnolohiyi, 640 p.
13. The modernization of public sector in terms of global change (2009) In: A. F. Melnyk (Ed). Ternopil': TNEU «Ekonomiczna dumka», 528 p.

14. Tax Code of Ukraine, adopted by Verkhovna Rada of Ukraine as on 02.12.2010 № 2755-VI [Internet]. Verkhovna Rada of Ukraine. Available from: <<http://www.rada.gov.ua>>.
15. Varnaliy, Z. S., Kampo, V. M., Mazur, I. I., Myronova, H. A. et al. (2005) Political and legal regulation of business in Ukraine: theory and practice. In: Z. S. Varnaliy, V. M. Kampo (Eds). Kiev: Znannya Ukrayiny, 380 p.
16. Pohylyuk, V. V. (2008) The state in transitive economy: economic regulation, analysis and state of economic security. Poltava: RVV PUSKU, 403 p.
17. Prykhodchenko, L.L. (2009) Ensuring of the efficiency of state regulation: theoretical and methodological principles. Odesa: Optimum, 300 p.
18. About the State Budget of Ukraine for 2013: The Law of Ukraine № 5515-VI dated 06.12.2012 [Internet]. Available from: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
19. About the list of government price control objects with the determination of periods of such regulation in 2012–2013: The decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 180 as on 05.03.2012 [Internet]. Available from: <<http://zakon.rada.gov.ua>>.
20. Raizberg, B. A., Lozovskiy, L. Sh. and Starodubtseva, E. B. (1998) Modern economics dictionary. 2nd ed. Moscow: Infra-M, 479 p.
21. Reverchuk, S. K., Lazur, Yu. P. and Kolesnik, G. M. (2004) Government support for small and medium enterprises and its effectiveness. In: S. K. Reverchuk (Ed.). Lviv: LNU of Ivan Franko, 146 p.
22. The dictionary of Ukrainian language: in 10 vol. (1977) In: I. K. Bilodid and others (Eds). Pryroda-Ryakhtlyvyy, (8). Kyiv: Naukova Dumka, 840 p.
23. Korinev, V. L., Pyvovarov, M. I., Pogrebnyak, M. A. and Bryl'ov, S. I. (2009) The state, development and government regulation of small businesses in Ukraine. Zaporizhya: CPU, 244 p.
24. Stechenko, D. M. (2006) Government regulation of the economy. 3rd ed. Kiev: Znannya, 262 p.
25. Shvaika, L. A. (2006) Government regulation of the economy. Kiev: Znannya, 435 p.
26. Shestak, L. V. (2009) Licensing as an administrative and legal institution. Chernihiv: Chernihiv State Institute of Law, Labour and Social Technologies, 164 p.
27. Yatsko, V. V. (2012) Regional mechanism of the stimulation of entrepreneurial activity. Minisrty of Education, and Science, Youth and Sports of Ukraine, Transcarpathian State University. Uzhgorod: Karpatska vezha, 204 p.
28. Osborne, D. and Gaebler, T. (1992) Reinventing government: Now the entrepreneurial spirit is transforming the public sector. Addison Wesley.

Відомості про автора

Н. Андрійв, старший викладач кафедри економіки, Вищий навчальний заклад «Східноєвропейський слов'янський університет», м. Ужгород.